

VREDNOTE V SLIKANICI ANJE ŠTEFAN IN ZVONKA ČOHA: *ŠTIRI ČRNE MRAVLJICE*

BARBARA SRAKA PETEK

Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta, Maribor, Slovenija
barbara.sraka@um.si

Prispevek obravnava vrednote v slikanici Anje Štefan in Zvonka Čoha: *Štiri črne mravljice* (2007). Namen prispevka je ugotoviti, katere vrednote se pojavljajo v besedilu, kako so predstavljene skozi ravnanja književnih likov ter kakšno vlogo imajo pri oblikovanju sporočilnosti dela. V teoretičnem delu so predstavljena izhodišča o vrednotah v otroški in mladinski književnosti ter značilnosti živalske pravljice. Empirični del temelji na kvalitativni vsebinski analizi pravljič iz zbirke. Identificirane vrednote so umeščene v Schwartzov model temeljnih vrednot in Evropsko ogrodje etike in vrednot (EOEV). Rezultati kažejo, da v slikanici prevladujejo vrednote prijateljstva, empatije, medsebojne pomoči, radovednosti, domišljije, ustvarjalnosti in ljubezni. Analiza potrjuje, da delo skozi antropomorfne živalske like na subtilen način posreduje pomembne etične in socialne vrednote ter spodbuja bralca oz. poslušalca k razmisleku o medosebnih odnosih, svetu in človekovem mestu v njem.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.pef.3.2026.13](https://doi.org/10.18690/um.pef.3.2026.13)

ISBN
978-961-299-180-7

Ključne besede:

Anja Štefan,
otroška in mladinska
književnost,
vrednote,
Štiri črne mravljice, živalska
pravljica

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.pef.3.2026.13](https://doi.org/10.18690/um.pef.3.2026.13)

ISBN
978-961-299-180-7

Keywords:

animal fairy tale,
Anja Štefan,
children's and youth
literature,
Four Black Ants (Štiri črne mravljice),
values

VALUES IN THE PICTURE BOOK

FOUR BLACK ANTS BY ANJA ŠTEFAN AND ZVONKO ČOH

BARBARA SRAKA PETEK

University of Maribor, Faculty of Education, Maribor, Slovenia
barbara.sraka@um.si

The paper examines values in the picture book *Štiri črne mravljice* (*Four Black Ants*) by the Slovenian children's author Anja Štefan and illustrator Zvonko Čoh. The aim of the study is to identify the values present in the text, analyse how they are represented through the actions and relationships of the literary characters, and explore their role in shaping the overall message of the work. The theoretical section presents concepts of values, values in children's literature, and the characteristics of the animal fairy tale. The empirical part is based on a qualitative content analysis of the seven stories included in the collection. The identified values were classified according to Schwartz's theory of basic values and the European Framework of Ethics and Values (EOEV). The findings reveal the predominance of friendship, empathy, mutual support, curiosity, imagination, creativity, and love. The analysis confirms that the picture book conveys important ethical and social values through anthropomorphic animal characters in a subtle and non-moralising way, encouraging readers to reflect on interpersonal relationships, the world, and the individual's place within it.

University of Maribor Press

1 Uvod

Ustvarjanje trajne in stabilne družbe je bil vedno cilj človeštva. Nujen pogoj za ustvarjanje takšne družbe je, da mora biti to družba znanja in družba vrednot. Vrednote, etični standardi in znanje so tako pogoj za dobro delovanje katere koli družbe. Še posebej to velja za sodobno družbo, v kateri vlada kriza vrednot, ki je posledica različnih družbenih, političnih in tehnoloških dejavnikov (Musek 2015; Musek 2014).

Vrednote imajo v našem življenju pomembno vlogo, saj se povezujejo z vsemi področji našega življenja, poseben vpliv pa imajo tudi pri življenjsko pomembnih odločitvah (Musek 2015: 31–32). Proces družbenega preoblikovanja k družbi blagostanja, znanja in vrednot mora biti usmerjen k večji promociji etičnih standardov, vrednot in vrlin v vzgoji ter k oblikovanju etično ustreznih stališč, prepričanj, socialnih norm, vedenjskih vzorcev v osebni in družbeni življenju (Musek 2014: 15–16). Poznavanje vrednot in vrednotnih orientacij ter njihove vloge v obnašanju in doživljanju posameznikov in skupin je torej zelo pomembno, če hočemo razumeti sodobni čas in predvideti izzive v prihodnosti.

Vrednote v otroških in mladinskih književnih delih seveda niso enoznačne, vsak avtor in vsak bralec si jih interpretira po svoje. Interpretacija je odvisna od starosti (otrok, mladostnik, odrasli), okoliščin branja (prostočasno ali kurikularno oz. zasebno ali javno), posameznikove hierarhije vrednot, družbe in kulture (Haramija 2017: 26–27).

1.1 Vrednote

Musek vrednote opredeli kot pojmovanja in prepričanja, ki nam pomenijo življenjska vodila (Musek 2015: 27). Govorimo o posplošenih in relativno trajnih pojmovanjih, o ciljih in pojavih, ki jih visoko cenimo in se nanašajo na široke kategorije podrejenih objektov in odnosov ter usmerjajo naše interese in naše vedenje kot življenjska vodila (Musek 2000). Podobno definicijo podata tudi Schwartz in Bilsky (1987), ki vrednote definirata kot pojmovanja in prepričanja o zaželenih končnih stanjih ali vedenjih, ki presegajo specifične situacije, usmerjajo in vodijo izbiro ali pa oceno ravnanj in pojavov in so urejena glede na relativno pomembnost ter jih ocenjujemo kot vodila v svojem življenju.

Najpomembnejše vrednote tvorijo kompleksne kategorije vrednot, ki nam pomenijo življenjska vodila ali smernice. Musek jih poimenuje vrednotne usmeritve in jih predstavi v svojem modelu strukturne hierarhije vrednot oz. MLV – Muskova lestvica vrednot (Musek 2000). Vrednote se oblikujejo skozi vse naše življenje. Pojavijo se že v zgodnjem razvoju posameznika, sprva pa kot predstopnja abstraktnih vrednotnih pojmovanj (Musek 2015: 30). Musek vrednote deli na dionizične in apolonske vrednote, znotraj teh pa je še delitev na posamezne podkategorije, prikazane na Sliki 1.

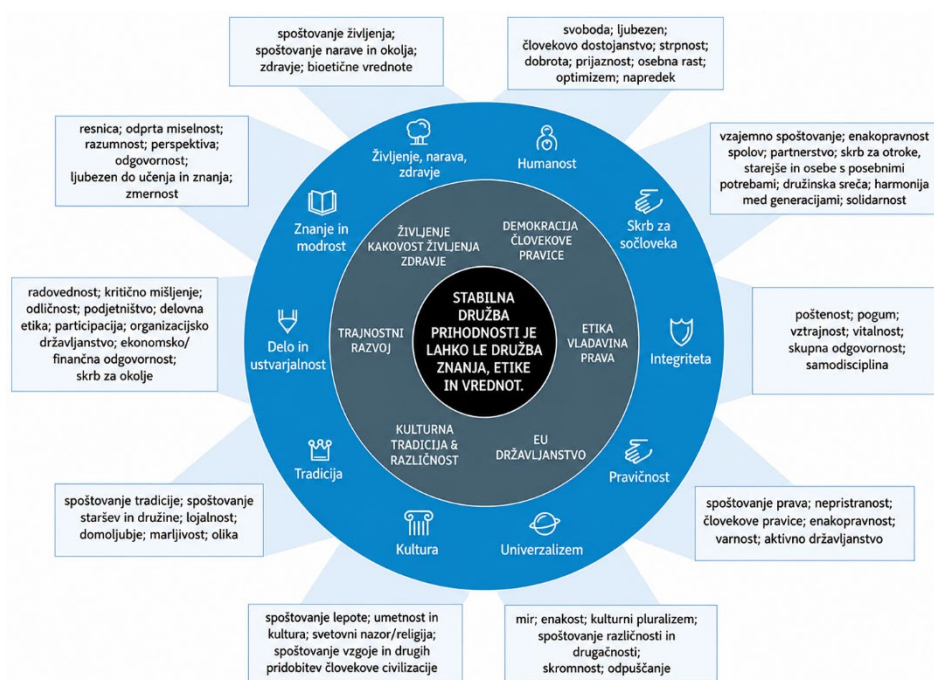
DIONIZIČNE VREDNOTE		APOLONSKE VREDNOTE	
Hedonske vrednote	Potenčne vrednote	Moralne vrednote	Izpolnitvene vrednote
čutne vrednote <i>užitki, uživanje življenja, zabava, prosti čas, avanturizem</i>	statusne vrednote <i>ugled, moč, uveljavljanje, socialna moč, avtoriteta, bogastvo, uspeh, sposobnosti, ambicije, vplivnost</i>	tradicionalne moralne vrednote <i>poštenost, dobrot, red, zakoni, morala, pravičnost, širokomiselnost, pripravljenost pomagati, odpuščanje, zvestoba, odgovornost</i>	spoznavne vrednote <i>spoznavanje</i>
zdravstvene vrednote <i>zdravje</i>	patriotske vrednote <i>patriotizem, narodni ponos nacionalna varnost</i>	socialne vrednote <i>družinska sreča, razumevanje v družini, ljubezen, zvestoba, prijateljstvo</i>	estetske vrednote <i>lepota</i>
varnostne vrednote <i>varnost, neogroženost, mir</i>		societalne vrednote <i>sreča, blagostanje, mir, napredek, enakopravnost, socialni red, vračanje uslug, socialna pravičnost,</i>	kulturne vrednote <i>umetnost, kultura</i>
			aktualizacijske vrednote <i>notranje zadovoljstvo, osebna rast, ustvarjanje, modrost, pogum, življenjske spremembe, vznemirljivo življenje</i>
			verske vrednote <i>vera, svetost, odrešenje</i>

Slika 1: Vrednotne kategorije na štirih ravneh vrednotnega prostora po Janeku Musku.

Vir: Kristjan MUSEK LEŠNIK, 2017: Kakšne vrste vrednot obstajajo?

https://www.ipsos.si/VodenjeVIZ_VI_vrste_vrednot.html

Družbe in kulture si skozi celotno zgodovino človeštva prizadevajo k oblikovanju trajnih in stabilnih družbenih odnosov. Musek poudari, da družbena stabilnost temelji na odličnosti znanja in na visokih standardih etike in vrednot. V tem duhu so na Inštitutu za etiko in vrednote Jože Trontelj oblikovali *Evropsko ogrodje etike in vrednot* (EOEV), ki izhaja iz kulturnih in zgodovinskih temeljev evropskih vrednot in etike ter temelji na različnih znanstveno utemeljenih sodobnih modelih vrednot. Model EOEV na Sliki 2 temelji na 10 kompleksnih vrednostnih usmeritvah oziroma vrednotnih domenah (življenje, narava in zdravje, humanost, skrb za sočloveka, integriteta, pravičnost, univerzalizem, kultura, tradicija, delo in ustvarjalnost ter znanje in modrost). Njegov končni cilj je vzpostavljanje stabilne družbe, temelječe na etiki, vrednotah in znanju (Musek 2015: 40–43).

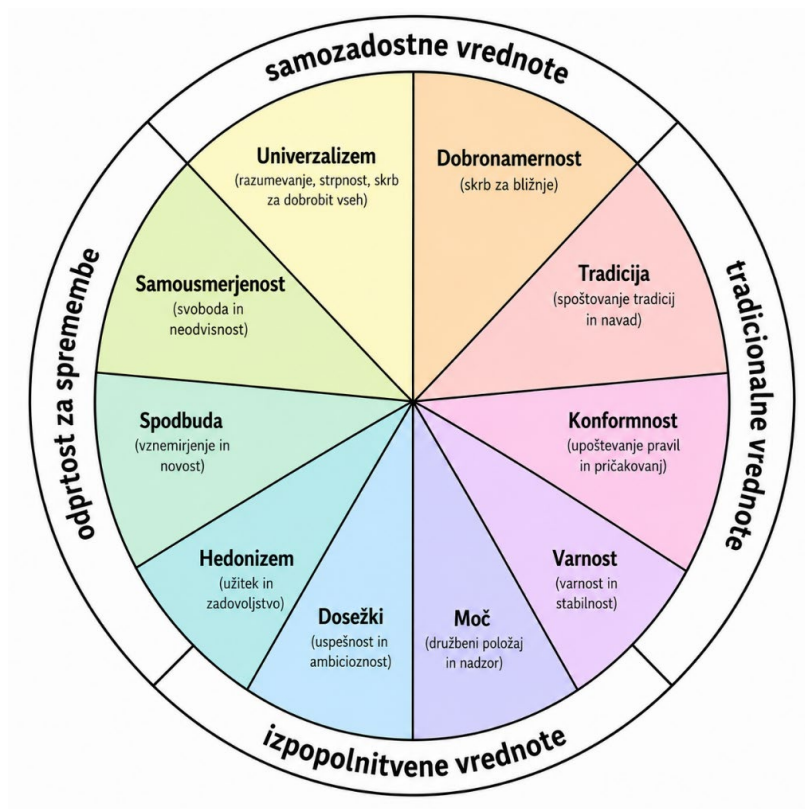

Slika 2: Shema Evropskega ogrodja za etiko in vrednote.

Vir: Janek MUSEK, 2014: *Evropsko ogrodje etike in vrednot* (EOEV). Ljubljana: Inštitut za etiko in vrednote Jože Trontelj.

O kategorijah vrednotnih usmeritev govori tudi svetovno uveljavljeni model temeljnih družbenih vrednot psihologa Schwartza (Slika 3), ki je nastal na podlagi lestvice SVS – Schwartz Value study (Schwartz 1992; Schwartz 2012). Schwartzov

krožni model vrednot (2012) prikazuje teoretično strukturo človekovih vrednot ter odnose med desetimi temeljnimi vrednotami (usmerjenost k sebi, stimulacija, hedonizem, dosežki, moč, varnost, tradicionalizem, konformnost, dobronamernost, univerzalizem) in štirimi nadrejenimi vrednotnimi kategorijami (samozadostne vrednote, odprtost za spremembe, tradicionalne vrednote, izpopolnitvene vrednote).

Slika 3: Krožni model vrednot po Schwartzu

Vir: Shalom H. SCHWARTZ, 2012: An overview of the Schwartz theory of basic values. *Online readings in Psychology and Culture*, 2(1). <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116>

1.2 Vrednote v otroški in mladinski prozi

Pomembna sestavina literarnega dela je poleg estetske in spoznavne funkcije tudi etična razsežnost. Kot etično funkcijo v literarnem delu lahko razumemo vse, kar vpliva na bralčevo vrednotno razmerje do sebe, okolja in sveta, torej vse, kar oblikuje

njegove težnje, želje in namere ter bralcu določene pojave kaže kot pozitivne in negativne in na tak način celotno življenjsko obzorje predstavlja pod izrazito vrednostno perspektivo. Pri tem gre za različne vrednote, zato bi to funkcijo besedne umetnosti lahko imenovali tudi vrednostna funkcija. Kos to komponento literature imenuje tudi etična komponenta, saj zajema celotno človekovo težnjo k vrednotam preko njegovih življenjskih nazorov, namer, navad in ciljev (Kos 2001: 32).

Švajncerjeva v svojem razmišljanju o etiki in mladinski književnosti zapiše, da mladinska književnost nastaja v duhovnem prostoru svojega časa in v odvisnosti od družbenega okvira in ali je otrokom mogoče razložiti zapletene pojme in probleme. Če je etika filozofska panoga, ki se v svojem bistvu ukvarja z vprašanjem dobrega in zla ter z zavestnim oblikovanjem in preučevanjem medčloveških odnosov, se na podoben način uveljavlja tudi v otroški književnosti. Razumeti jo moramo širše (torej ne kot moralizem, verbalizem in sentimentalizem) kot zaupanje v človečnost, vero v prihodnost in prepričanje, da dobro zmaguje. Slednje se kaže v tem, kako bralci vidijo glavne junake, ki so v svojih dejanjih nosilci posameznih vrednot, kot so hedonizem, pragmatizem in altruizem (Švajncer 1991: 54–55).

Etika je lahko del otroške in mladinske književnosti na dva načina, tj. v implicitni ali eksplicitni obliki. Vsekakor je pomembno, da je način zgolj ena izmed sestavin umetniškega dela in da je v enakovrednem razmerju tako do estetskih kot spoznavnih plasti besedila. Ne sme se prevesiti v moraliziranje, saj s tem lahko načne notranjo strukturo literarne umetnine (Švajncer 2017: 44).

Sistem vrednot se pri posamezniku skozi življenje spreminja. V otroštvu in mladostništvu se vrednote pri poslušalcu oz. mladem bralcu šele razvijajo in vzpostavljajo, zato tudi otroška in mladinska književnost zrcalita sisteme vrednot (Haramija 2017: 15). Nujno je torej, da upoštevamo otrokove razvojne stopnje in posledično tudi zmožnosti razumevanja posamezne vrednote.

Otroška književnost ne predstavlja zgolj estetskega in spoznavnega medija, temveč opravlja tudi pomembno etično oziroma vrednotno funkcijo. Kot poudarja Kos (2001), etična komponenta književnosti zajema vse tiste prvine besedila, ki vplivajo na bralčev odnos do sebe, drugih in sveta ter usmerjajo njegovo vrednotenje pojavov in ravnanj. V otroški književnosti se ta funkcija uresničuje predvsem preko književnih likov, njihovih ravnanj, medsebojnih odnosov in načinov reševanja konfliktov, ki bralcu oz. poslušalcu omogočajo soočanje z različnimi življenjskimi

situacijami ter oblikovanje lastnih vrednostnih presoj. Pri tem etična razsežnost književnega dela ne sme preiti v neposredno moraliziranje, temveč mora ostati v ravnovesju z estetsko in spoznavno plastjo besedila (Švajncer, 2017). Vrednote so zato v kakovostni mladinski književnosti pogosto posredovane implicitno – preko literarnega doživetja, identifikacije z liki in interpretacije njihovega ravnanja. Takšen način posredovanja vrednot mlademu bralcu oz. poslušalcu omogoča aktivno soustvarjanje pomenov in samostojno vrednotenje književnega sveta, pri čemer imajo pomembno vlogo tudi razvojne značilnosti bralca, družbeni kontekst in avtorjev vrednotni sistem (Haramija, 2017).

Haramija (2017) v delu *Vrednote v sodobni mladinski prozi* ugotavlja, da so vrednote v mladinski književnosti odvisne od književne vrste in žanra, razvojne stopnje bralca, družbenega konteksta in avtorjevega vrednotnega sistema. Torej so vrednote odvisne tudi od bralčevega sprejemanja in razumevanja besedila. V literarnih delih otroške književnosti so vrednote praviloma predstavljene kot pozitivni zgledi in so pogosto jasno prepoznavne, medtem ko so v delih za starejše bralce (mladinska književnost) večplastnejše in implicitnejše izražene.

Vrednote se v otroški prozi kažejo glede na starost potencialnega bralca oz. poslušalca, še posebej je to prepoznavno, če povežemo starost otroka in njegov razvoj z značajem vrednot (Haramija 2017: 26):

Literarna dela, ki so usmerjena na otroke do sedmega leta starosti, upovedujejo eno vrednoto (gre torej za izolirane vrednote), ki jo skozi zgodbo večinoma razlagajo, kar ustreza vzpostavljanju vrednotnega sistema o tem, kaj je prav in kaj narobe.

Glede na modalnost so vrednote v otroški književnosti večinoma predstavljene kot pozitivni zgledi, njihova vsebina pa se navezuje na moralno držo (glavnih) literarnih likov. Tako so vrednote večinoma posredovane preko pozitivnih ravnanj književnih oseb in so izražene neposredno, pri čemer prevladujejo generalne, centralne ter kulturno pogojene vrednote (Haramija 2017: 26).

Večja kompleksnost književnega dela praviloma pomeni tudi večjo večplastnost vrednotne strukture (Haramija 2017: 26):

Literarna dela, namenjena mladim bralcem med osmim in trinajstim letom, vsebujejo po modalnosti pozitivne in negativne vrednote in so vsebinsko že obsežnejša. Deloma so lahko izražene že implicitno, ne le eksplicitno, po intenziteti pa še vedno pripadajo centralnim

vrednotam. Po posplošnosti so generalne, po obsegu še vedno skupinske ali kulturne, temeljni premik je pri njihovi organiziranosti, saj so pogosto integrirane ali hierarhizirane.

Vrednote v otroških in mladinskih književnih delih torej niso enoznačne, tako avtor kot bralec si jih interpretirata po svoje. Interpretacija pa je odvisna tudi od starosti bralca (otrok, mladostnik, odrasli), okoliščin branja (prostočasno ali kurikularno oz. zasebno ali javno), posameznikove hierarhije vrednot, družbe in kulture (Haramija 2017).

1.3 Živali v mladinski književnosti

Živali kot glavni literarni liki in s tem nosilci dogajanja se pojavljajo v vseh proznih vrstah mladinske literature. Velika zastopanost živali pa se kaže tudi v proznih vrstah, kot sta basen in pravljica (Haramija 2015: 266–271).

Živali v pravljicah so redko le živali iz živalskega sveta, saj imajo velikokrat zmožnost govora in svojega mišljenja. Za živalsko pravljico je značilno, da je nosilec dogajanja žival, ki nima vnaprej dane vloge (kot jo ima v basni). Karakterne lastnosti živali torej niso tipizirane. Pri živalski pravljici je v ospredju antropomorfna drža animalističnega literarnega lika. Lastna imena so zelo redka, pravljичni liki pa imajo poudarjeno eno pozitivno ali negativno lastnost (Haramija 2010: 13).

V sodobni otroški književnosti, ki je presegla zgolj vzgojni in poučni namen, animalistika nima več zastraševalne funkcije, temveč so živali večinoma prijazne, humorno obarvane in pogosto predstavljajo dogajanje v sodobni družbi (Haramija 2015: 10).

Prav antropomorfizacija živalskih likov omogoča učinkovito posredovanje vrednot. Ker živali prevzemajo značilnosti človeškega mišljenja, čustvovanja in ravnanja, lahko bralec preko njih prepozna različne oblike vedenja ter njihove posledice. Živalska pravljica zato pogosto deluje kot prostor simbolnega prikazovanja medčloveških odnosov, v katerem se skozi navidezno preproste situacije razkrivajo temeljne etične in socialne vrednote. Takšen način oblikovanja književnih likov je značilen tudi v slikanici Anje Štefan in Zvonka Čoha *Štiri črne mravljice* (2007, 2014), v kateri mravljice s svojim ravnanjem, medsebojnimi odnosi in doživljanjem sveta posredujejo številne vrednote.

2 Metoda

V prispevku so uporabljene različne raziskovalne metode:

- metoda deskripcije pri utemeljevanju terminov v teoretičnih izhodiščih,
- metoda kompilacije za povzemanje vsebine,
- metoda analize pri vsebinski analizi besedila,
- metoda sinteze v sklepnem delu.

2.1 Namen raziskave in raziskovalna vprašanja

Namen prispevka je analizirati vrednote, ki se pojavljajo v zbirki živalskih pravljic *Štiri črne mravljice* (2007, 2014), ki jih je napisala Anja Štefan, ilustriral pa Zvonko Čoh in preučiti, kako se preko književnih likov, njihovih ravnanj, medsebojnih odnosov in dogodkov oblikujejo in posredujejo temeljne etične in socialne vrednote.

Zastavili smo si naslednja raziskovalna vprašanja:

- Katere vrednote se pojavljajo v literarnem delu *Štiri črne mravljice* (Štefan in Čoh, 2007; 2014)?
- Na kakšen način so posamezne vrednote predstavljene skozi ravnanja in odnose književnih likov?
- Kakšno vlogo imajo identificirane vrednote pri oblikovanju sporočilnosti slikanice?

3 Rezultati

Prozno delo *Štiri črne mravljice* (2007, 2014) je zbirka sedmih kratkih klasičnih živalskih pravljic Anje Štefan z ilustracijami Zvonka Čoha. Štiri črne mravljice so izšle leta 2007 v zbirki Čebelica, pred tem pa so bila besedila o štirih črnih mravljicah objavljena v reviji *Ciciban*. Zbirka živalskih pravljic je bila leta 2008 nominirana za nagrado *večernica*.

3.1 Analiza dela Štiri črne mravljice

Delo *Štiri črne mravljice* (Štefan in Čoh 2007, 2014) je zbirka sedmih kratkih živalskih pravljic. Pravljice v zbirki so: *Medved, Ubani, Gledališče, Dež, Luna, Mandarine* in *Morje*. V vseh sedmih klasičnih živalskih pravljicah nastopajo štiri črne mravljice kot osrednji književni liki, ki se skozi medsebojne pogovore in skupne dogodivščine soočajo z različnimi izzivi. Mravljice imajo kot književni liki pozitiven značaj in so večinoma tudi edini lik v pravljicah. Književni čas in prostor v besedilu nista eksplicitno opredeljena, vendar ju je v nekaterih pravljicah mogoče razbrati iz pripovednega konteksta. Teme, ki se pojavljajo oz. so poudarjene, so pogum, osamljenost, prijateljstvo, sprejemanje drugačnosti, pomoč in kultura. Ravno te teme so tudi nosilke vrednot, ki so v slikanici implicitno izražene (modrost/znanje, medsebojna pomoč, empatija, solidarnost, humanost, dobrosrčnost, uživanje v umetnosti ...).

Nekatere pravljice iz zbirke *Štiri črne mravljice* (Štefan in Čoh 2007, 2014) se približujejo žanru basni, kar se odraža v personificiranih živalskih likih, v poudarjanju praktično-moralnih spoznanj o človekovem ravnanju in življenjskih izbirah ter v izraziti didaktični sporočilnosti, ki pogosto zaznamuje zaključke posameznih pravljic.

Glede na vlogo živali v otroški fantastični prozi se *Štiri črne mravljice* (Štefan in Čoh 2007, 2014) uvrščajo v skupino besedil, kjer živali govorijo in ravnaajo kot ljudje, a živijo v svojem naravnem okolju. Če bi se osredotočili na tip animalističnih likov, ki se pojavijo v otroški in mladinski književnosti, bi lahko govorili o antropomorfnih živalih, saj gre za preslikavo človeške družbe na živalski svet, v kateri bralec skozi antropomorfno žival spoznava življenjska stališča in etične resnice.¹

Za zbirko *Štiri črne mravljice* (Štefan in Čoh 2007, 2014) je značilna enodimenzionalnost pravljичnega sveta, saj se stvarni in fantastični elementi prepletajo v enovito celoto. Govoreče mravljice, njihovo razmišljanje, čustvovanje in doživljanje sveta so predstavljeni kot povsem običajni pojavi, ki pri književnih likih ne vzbujajo začudenja. Takšna zasnova je značilna za živalsko pravljico, v kateri je antropomorfizacija živali sprejeta kot samoumeven del pripovedne resničnosti.

¹ Opredelitev povzemamo iz monografije *Vloga živali v mladinski književnosti* (Haramija 2015).

3.2 Opis pravljič in identifikacija vrednost znotraj posamezne pravljič

Medved

V pravljič *Medved* (Štefan in Čoh 2007: 1) bi štiri črne mravljič rade srečale medveda, zato se odpravijo v njegov brlog. Namesto srečanja z medvedom se po dolgem čakanju v brlogu odpravijo domov. Na vprašanje, ali so srečale medveda, odgovorijo, da ne. So pa zato srečale pamet. Pravljič izpostavlja vrednoto *modrosti*, ki ni predstavljena kot rezultat znanja, temveč kot posledica življenjske izkušnje. Mravljič sicer ne dosežejo zastavljenega cilja (srečanje z medvedom), vendar skozi pot in izkušnjo pridobijo pomembno spoznanje. Vrednota modrosti je tako predstavljena kot pomembnejša od samega uspeha.

Uhani

V drugi pravljič *Uhani* (Štefan in Čoh 2007: 3) si ena izmed mravljič želi nositi uhane, ki pa jih, ker nima ušes, ne more. Tako se mravljič odločijo, da bodo uhane nosile bolj svobodno. Pripnejo si jih na klobuk, ovratnik in tudi na krilo. Mravljič ne sprejmejo omejitve, da zaradi svoje telesne posebnosti ne morejo nositi uhanov, temveč poiščejo izvirne rešitve, s katerimi uresničijo svojo željo. Pravljič tako poudarja pomen *ustvarjalnega mišljenja, individualnosti in svobodnega izražanja*, hkrati pa spodbuja *sprejemanje drugačnosti* ter preseganje ustaljenih predstav o tem, kaj je mogoče in kaj ne.

Gledališče

V pravljič *Gledališče* (Štefan in Čoh 2007: 5) se mravljič odločijo, da obišečjo gledališče. Lepo so se uredile, tam jim je bilo zelo lepo in vsi so bili nagneteni kot mravljič. Pravljič izpostavlja vrednoti *kulture in pripadnosti skupnosti*. Obisk gledališča mravljičam ne predstavlja zgolj kulturnega doživetja, temveč tudi izkušnjo skupnosti in povezanosti z drugimi. Njihovo ugodje ob skupnem doživljanju umetnosti kaže, da kulturne izkušnje pomembno prispevajo k oblikovanju medosebnih vezi ter občutka pripadnosti širšemu družbenemu prostoru.

Dež

V pravljici *Dež* (Štefan in Čoh 2007: 7) je eno izmed mravljic na deževni dan strah, da bi izgubila svoje prijateljce. Ostale prijateljce mravljice jo potolažijo, da se kaj takega že ne bo zgodilo in jo tesno stisnejo in nato tesnoba odide stran. V središču pravljice je vrednota *prijateljstva*, ki se uresničuje skozi empatijo in izražanje čustvene podpore. Mravljica tesnobo premaga s pomočjo bližine in razumevanja prijateljic, kar poudarja pomen medsebojnih odnosov pri premagovanju osebnih stisk.

Luna

V pravljici *Luna* (Štefan in Čoh 2007: 9) štiri črne mravljice opazujejo luno in jo primerjajo z zlatnikom. Z zlatnikom bi si lahko kupile letečo preprogo. Z njo bi odšle za deveto goro. Nato spoznajo, da za potovanje za deveto goro ne potrebujejo leteče preproge, saj jih tja lahko odpeljejo pravljice. V pravljici prevladujeta vrednoti *domišljija* in *radovednost*. Mravljice skozi opazovanje lune prehajajo iz stvarnega sveta v svet domišljije, pri čemer ugotovijo, da materialne dobrine niso pogoj za raziskovanje neznanega. Pravljica poudarja moč pripovedi in literature, saj prav pravljice omogočajo potovanja preko meja vsakdanjega sveta. Vrednoti *ustvarjalnost* in *domišljija* sta tako predstavljeni kot pomembni poti do novih spoznanj in življenjskih izkušenj.

Mandarine

Šesta pravljica nosi naslov *Mandarine* (Štefan in Čoh 2007: 11). V njej mravljice jedo mandarine in ugotavljajo, da te lepo dišijo, nato pa se sprašujejo, kako diši sonce. Sklepajo, da najverjetneje diši tako kot mandarine. Da bi to zares ugotovile, bodo zgradile most do sonca in to bo ostala njihova skrivnost. Pravljica izpostavlja *radovednost*, *ustvarjalnost* in *raziskovalni duh*. Mravljice skušajo razumeti svet okoli sebe in iščejo odgovore na vprašanja, ki presegajo njihovo neposredno izkušnjo. Njihovo razmišljanje o vonju sonca in zamisel o gradnji mostu do sonca kažeta na odprtost do novih spoznanj ter pripravljenost raziskovati neznano. Pravljica tako poudarja pomen domišljije kot pomembnega dejavnika spoznavanja sveta in razvoja novih idej.

Morje

Zadnja pravljica z naslovom *Morje* (Štefan in Čoh 2007: 13 – 14) je najdaljša pravljica v zbirki. Štiri črne mravljice sklenejo, da gredo pogledat, kakšno je morje. Veter jih na listu ponese do morja. Preden skočijo vanj, se sprašujejo, ali bi morale imeti kopalke. Ko skočijo v morje, ugotovijo, da ga ljubijo že od nekdaj in zaključijo, da vse, kar ti je blizu, ljubiš že od nekdaj. Sklenejo tudi, da so morske mravljice, ki imajo v sebi srce, brezmejno kot morje. Pravljica presega zgolj opis dogodivščine in odpira vprašanje človekove povezanosti z naravo ter svetom okoli sebe. Ljubezen do morja je predstavljena kot občutek pripadnosti in notranje povezanosti, zato se v pravljici izrazito kažeta vrednoti *univerzalizma in humanosti*.

Na podlagi kvalitativne vsebinske analize posameznih pravljič smo identificirali vrednote, ki se pojavljajo v besedilu, ter jih umestili v vrednotne kategorije po Schwartzovem modelu in Evropskem ogrodju etike in vrednot (EOEV). Rezultati so predstavljeni v Tabeli 1.

Tabela 1: Identificirane vrednote v zbirki pravljice Štiri črne mravljice

Naslov pravljice	Vrednotna domena po EOEV	Vrednotna kategorija po Schwartzu	Vrednota	Citat iz besedila
Medved	znanje in modrost	odprtost za spremembe	modrost	»Če se ob pravem času ustaviš in obrneš, potem je to modrost.« (Štefan in Čoh 2007: 1)
Uhani	humanost	hedonizem	igrivost	»Nič, potem bomo uhane nosile malo bolj svobodno.« (Štefan in Čoh 2007: 3)
	integriteta	samousmerjenost	svoboda izbire	»Tako rada bi nosila uhane. Potem jih nosi.« (Štefan in Čoh 2007: 3)
	delo in ustvarjalnost	samousmerjenost	ustvarjalnost	»Vzele so uhane in si jih pripele na klobuk, ovratnik in na krilo.« (Štefan in Čoh 2007: 3)

Naslov pravljice	Vrednotna domena po EOEV	Vrednotna kategorija po Schwartzu	Vrednota	Citat iz besedila
Gledališče	kultura	univerzalizem	kultura/umetnost	»Gledališče je v redu.« (Štefan in Čoh 2007: 5)
	skrb za sočloveka	dobronamernost	skupnost	»Ker na tem svetu vsak po svoje vidi in vsak po svoje išče.« (Štefan in Čoh 2007: 5)
Dež	skrb za sočloveka	dobronamernost	prijateljstvo	»Le kako bi nas lahko izgubila?« (Štefan in Čoh 2007: 7)
	humanost	univerzalizem	empatija	»Vidiš, če se stisnemo tesno, tesno, tesno, potem tesnoba gre.« (Štefan in Čoh 2007: 7)
Luna	delo in ustvarjalnost	samousmerjenost	domišljija	»Danes je luna kot velik zlatnik.« (Štefan in Čoh 2007: 9)
	znanje in modrost	spodbuda	radovednost	»Ko bi ga mogle pobrat ...« (Štefan in Čoh 2007: 9)
Mandarine	delo in ustvarjalnost	samousmerjenost	inovativnost	»Potem je tudi sonce naša mandarina.« (Štefan in Čoh 2007: 11)
	delo in ustvarjalnost	samousmerjenost	ustvarjalnost	»Nekoč si do sonca zgradimo most in mu pridemo blizu.« (Štefan in Čoh 2007: 11)
Morje	humanost	dobronamernost	ljubezen	»Ljubim morje.« (Štefan in Čoh 2007: 13)
	univerzalizem	univerzalizem	pripadnost svetu	»Vse, kar ti je blizu, ljubiš že od nekdaj.« (Štefan in Čoh 2007: 14)
	življenje narava in zdravje	univerzalizem	povezanost s svetom in naravo	»Morje je naš dom.« (Štefan in Čoh 2007: 14)

Vir: lastni vir

Analiza pravljic pokaže prevladovanje vrednot iz Schwartzovih kategorij samousmerjenost, dobronamernost in univerzalizem, pojavi se tudi spodbuda. Po EOEV prevladujejo vrednotne domene znanja in modrosti, skrbi za sočloveka, humanosti ter dela in ustvarjalnosti. Skoraj povsem odsotne pa so vrednote moči, dosežkov, konformnosti, tradicije in pravičnosti, kar potrjuje, da je vrednotni svet *Štirih črnih mravljic* (Štefan in Čoh 2007, 2014) usmerjen predvsem v odnose, domišljijo, prijateljstvo in empatijo, raziskovanje sveta in osebnostno rast, ne pa v tekmovalnost, hierarhijo ali družbeno moč.

Rezultati torej kažejo, da se v zbirki najpogosteje pojavljajo vrednote prijateljstva, empatije, medsebojne pomoči, radovednosti, domišljije in ljubezni. Te vrednote so tesno povezane z medosebnimi odnosi ter pozitivnim doživljanjem sveta. Vrednote se praviloma ne pojavljajo kot neposredno moraliziranje, temveč so vključene v vsakdanje dogodivščine štirih mravljic in posredovane preko njihovih izkušenj ter medsebojnih odnosov.

4 Zaključek

Analiza slikanice *Štiri črne mravljice* (Štefan in Čoh 2007, 2014) je pokazala, da delo vsebuje raznolik vrednotni svet, ki se oblikuje skozi ravnanja štirih osrednjih književnih likov, njihovih medsebojnih odnosov in skupnih dogodivščin. Identificirane vrednote se najpogosteje nanašajo na področja humanosti, skrbi za sočloveka, znanja in modrosti ter ustvarjalnosti.

Analiza po Schwartzovem modelu je pokazala prevlado vrednot samousmerjenosti, dobronamernosti in univerzalizma, medtem ko analiza po Evropskem ogrodju etike in vrednot izpostavlja predvsem domene humanosti, skrbi za sočloveka, znanja in modrosti ter dela in ustvarjalnosti. V besedilu ni zaslediti vrednot, povezanih z močjo, tekmovalnostjo, dosežki ali družbenim statusom.

Posebna vrednost slikanice se kaže v tem, da vrednote niso posredovane neposredno in moralizirajoče, temveč se oblikujejo skozi preproste, pogosto humorne in domišljjske situacije oziroma pogovore med mravljicami, s katerimi se mladi bralec zlahka poistoveti. Antropomorfne mravljice tako postanejo nosilke temeljnih etičnih in socialnih vrednot, kot so prijateljstvo, empatija, medsebojna pomoč, radovednost, ustvarjalnost in ljubezen.

Ugotovitve potrjujejo, da kakovostna otroška in mladinska književnost pomembno prispevata k oblikovanju vrednotnega sistema mladega bralca oz. poslušalca ter predstavljata prostor srečevanja z vprašanji medosebnih odnosov, sobivanja in razumevanja sveta. Slikanica *Štiri črne mravlje* (Štefan in Čoh 2007, 2014) je zato pomemben nosilec vrednot, ki si jih želimo spodbujati v sodobni družbi.

Literatura in viri

Viri

Anja ŠTEFAN in Zvonko ČOH, 2007: *Štiri črne mravlje*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Anja ŠTEFAN in Zvonko ČOH, 2014: *Štiri črne mravlje*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Literatura

Dragica HARAMIJA, 2010: Animalistika v pravljicnem svetu Bine Štampe Žmavc. *Rjček* 16/1. 200–210.

Dragica HARAMIJA, 2015: *Vloga živali v mladinski književnosti*. Murska Sobota: Franc-Franc.

Dragica HARAMIJA, 2017: Vrednote v sodobni mladinski prozi. *Otrok in knjiga* 44/99. 15–28. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-E0VJHAX8/b324233b-ca11-47a0-8285-9e28b72932ba/PDF>

Janek MUSEK, 2014: *Psihološki temelji družbe prihodnosti*. Ljubljana: Inštitut za etiko in vrednote Jože Trontelj.

Janek MUSEK, 2015: *Osebnost, vrednote in psihično blagostanje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Shalom H. SCHWARTZ in Wolfgang BILSKY, 1987: Toward a universal psychological structure of human values. *Journal of Personality and Social Psychology* 53/3. 550–562. https://www.researchgate.net/profile/Wolfgang-Bilsky/publication/228079314_Toward_A_Universal_Psychological_Structure_of_Human_Values/links/591f080a458515405963c380/Toward-A-Universal-Psychological-Structure-of-Human-Values.pdf

Shalom H. SCHWARTZ, 2012: An Overview of the Schwartz theory of Basic Values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2/1. Article 11. <http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1116>

Marija ŠVAJNCER, 1991: Etika in mladinska književnost. *Otrok in knjiga* 18/32. 53–56. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-IH5F977U/0f50d4e1-87f9-42d8-abdf-25a7aaf83839/PDF>

Marija ŠVAJNCER, 2017: Etika V mladinski književnosti. *Otrok in knjiga* 44/99. 29–44. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-7NQLT0WU/bd9cefc9-c170-40aa-bc4a-ca20206714b3/PDF>